

УДК 327(497.1:430)"1965"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2024.2.dim.209-238>

Оригинални научни рад/Original scientific paper

Примљен/Received: 9. 1. 2024.

Прихваћен/Accepted: 15. 7. 2024.

Наталија ДИМИЋ ЛОМПАР

Институт за новију историју Србије, Београд

natalijadimic@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0094-6587

Јосип Броз Тито у Немачкој Демократској Републици 1965. године*

Апстракт: У раду се на основу југословенских и немачких извора, као и релевантне литературе анализирају посета Јосипа Броза Тита Немачкој Демократској Републици јуна 1965. године, њена најава, припреме, ток, те реакције и последице које је имала по односе Југославије са два немачким државама. Посебна пажња посвећена је разлозима који су утицали на југословенско руководство да донесе одлуку о званичној посети Источном Берлину, уз указивање на значај који је она имала како за Београд и Источни Берлин, тако и за Бон.

Кључне речи: Јосип Броз Тито, Валтер Улбрихт, Југославија, Немачка Демократска Република, Савезна Република Немачка, немачко питање, југословенско-немачки односи

„Веома добро се сећам првог Титовог пријема у Берлину. Он ми засењује многе друге државне посете у којима сам касније учествовао“, писао је у својим сећањима Иван Ивањи који је као Титов преводилац учествовао у делегацији која је 1965. путовала у Источну Немачку.¹ На аеродрому Шенефелд уприличен је свечани дочек. Слетање авиона југосло-

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада Института за новију историју Србије у 2024. години бр. 451-03-66/2024-03/200016 од 5. 2. 2024.

¹ Ivan Ivanji, *Titov prevodilac*, (Beograd: Laguna, 2014), 135.

венског председника 8. јуна пратили су ловци источнонемачког ваздухопловства, а приликом његовог изласка из авиона интониране су химне двеју држава и испаливана, први пут у Немачкој Демократској Републици (НДР), 21 топовска салва, након чега су Тито и Улбрихт извршили смотру и одржали поздравне говоре.² „Морам признати да сам се осећао некако тријумфално што ти Немци овако пролазе испред *мог* Тита, команданта њихових непријатеља на Балкану, партизана“, присећао се Иван Ивањи.³

Као и 1957, када је Југославија успоставила дипломатске односе са Немачком Демократском Републиком, тако су и 1965. године запад-нонемачки политичари, али и потоњи истраживачи, анализирали разлоге који су утицали на одлуку југословенског председника да званично посети Источну Немачку. Несумњиво, да је желео, посету је могао да одгоди, или да предложи прво сусрете на нивоу министара иностраних послова који овој највишој посети нису претходили. Западнонемачке дипломате сматрале су да је она представљала срачунати корак у склопу југословенске политике према Совјетском Савезу и Источној Европи, као и да је Југославији од пада Хрушчова у јесен 1964, а посебно у светлу односа са Кином, изузетно било стало до поверења Москве.⁴ Са таквим закључком слагао се и немачки историчар Марк Кристијан Тојрер,⁵ а ставове западнонемачких дипломата пренео је и словеначки историчар Душан Нечак.⁶ С друге стране, Алан Маричић је преиспитивао ову тезу, закључујући да су односи Југославије са СССР-ом остали стабилни и након смене у Кремљу, те да задобијање совјетског поверења није био кључан мотив за Титову посету Источној Немачкој.⁷ Према његовом мишљењу, западнонемачки притисци нису били довољно угрожавајући за Југославију да им подлегне, али он није навео разлоге који су подстакли југословенског

2 Архив Југославије (АЈ), фонд 837, Кабинет Председника Републике, I-2/26-2, Церемонијал дочека на аеродрому.

3 Ivanji, *Titov prevodilac*, 135.

4 Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PA AA), B 42/178, Diplogerma London, Paris, Washington, Moskau, Rom, New Delhi, Djakarta, UNOgerma Paris, UNOgerma New York, Reprgerma Bukarest, Budapest, Sofia, Konsugerma Zagreb, 29. 6. 1965.

5 Marc Christian Theurer, *Bonn – Belgrad – Ost-Berlin: Die Beziehungen der beiden deutschen Staaten zu Jugoslawien im Vergleich 1957–1968*, (Berlin: Logos Verlag, 2007), 203–204.

6 Dušan Nečak, „Ostpolitik“ *Willyja Brandta i Jugoslavija (1963.–1968.)*, (Zagreb: Srednja Europa, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2015), 115–116.

7 Alan Maričić, „*Luckey that East Germany also exists*“: *Yugoslavia between the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic (1955–1968)*, PhD thesis, University of Waterloo, Ontario, Canada, 2019, 210–211.

председника на овај корак.⁸ О посети је писала и историчарка Фридерике Баер, међутим, превасходно из угла источнонемачке политике према Југославији усмерене на достизање међународног признања и рушење Халштајнове доктрине.⁹

Приближавање Београда и Источног Берлина несумњиво је било саставни део отопљавања на релацији Београд–Москва. Међутим, посета југословенског председника Источној Немачкој имала је већу тежину него посета било којој источноевропској престоници. С једне стране, посета Прагу, Варшави или Софији није носила ризик од економских или политичких реперкусија, као што је посета Источном Берлину носила опасност погоршања односа са Западном Немачком. С друге стране, Јосип Броз Тито је сигурно био свестан да његово путовање у Источну Немачку представља прву званичну посету лидера несврстаног света источнонемачком режиму, што је у условима спољнополитичке изолације представљало велику међународну подршку Немачкој Демократској Републици. Циљ овог рада јесте да преиспита разлоге који су довели до одлуке југословенског председника да учини званичну посету Немачкој Демократској Републици 1965. године, као и значај који је она имала како за Београд и Источни Берлин, тако и за Бон.

Односи Југославије и две немачке државе уочи посете

Пораз у Другом светском рату за Немачку је значио поделу на четири окупационе зоне, а заоштравање Хладног рата четири деценије дугу поделу на две државе. Од њиховог настанка 1949. године, у Савезној Републици Немачкој и Немачкој Демократској Републици изграђивани су различити друштвени, привредни и политички пореци, а две државе постепено су током наредне деценије интегрисане у два супротстављена војно-политичка блока.¹⁰ Иако је Немачка *де факто* била подељена на два дела, ни власти у Бону нити у Источном Берлину нису се одрицале немачког уједињења као крајњег циља. Међутим, и у овом погледу две немачке државе водиле су различите и међусобно супротстављене политике, што се одражавало и на њихове односе са трећим државама. Док је Западна Немачка водила политику непризнавања и дипломатске изола-

8 *Ibid*, 208–213.

9 Friederike Baer, *Zwischen Anlehnung und Abgrenzung. Die Jugoslawienpolitik der DDR 1946 bis 1968*, (Köln/Weimar/Wien: Böhlau Verlag, 2009), 260–269.

10 Christoph Kleßmann, *Die doppelte Staatsgründung: Deutsche Geschichte 1945–1955*, 5. überarbeitete und erweiterte Auflage, (Bonn: VpB, 1991).

ције Источне Немачке, која је временом артикулисана у тзв. Халштајновој доктрину, Источни Берлин настојао је да пробије међународну изолацију наметнуту од стране Бона и западних савезница. Међутим, све до позних 60-их Немачка Демократска Република дипломатске односе имала је само са државама Источног блока, уз два изузетка – Југославију (од 1957) и Кубу (од 1963).¹¹

Други светски рат оставио је последице и по немачко-југословенске односе у виду тешког наслеђа које је требало превазићи, а које је, заједно са идеолошким уверењима нових југословенских власти и њиховим позиционирањем у Хладном рату, одређивало став Београда према немачком питању и односе са двома немачким државама. Настанак Источне и Западне Немачке временски се поклопио са заоштравањем југословенско-совјетског сукоба. Изолована са Истока, економски и политички упућена на Запад, Југославија је 1951. успоставила дипломатске односе са Савезном Републиком Немачком. Сарадња са Западом није значила и идеолошку и политичку идентификацију, те је упоредо са поновним приближавањем Истоку након 1953. и са формулисањем ванблоковских позиција југословенско руководство усвојило 1955. став о постојању Немачке Демократске Републике, што је довело и до успоставе дипломатских односа 1957. године.¹²

Овим чином Југославија је заузела специфично место у немачко-немачким односима као прва држава изван Источног блока која је признала Немачку Демократску Републику, жртвујући тиме дипломатске односе са Западном Немачком. Ипак, свесна осетљивости Бона на сваки спољнополитички успех Источног Берлина, Југославија је односе са НДР-ом успоставила на нивоу посланстава, а не амбасада. У настојању да одр-

11 О Халштајновој доктрини и источнонемачким напорима да пробије дипломатску изолацију, видети: Werner Kilian, *Die Hallstein-Doktrin: Der diplomatische Krieg zwischen der BRD und der DDR 1955–1973. Aus den Akten der beiden deutschen Außenministerien*, (Berlin: Duncker & Humblot, 2001); William Glenn Grey, *Germany's Cold War: The Global Campaign to Isolate East Germany, 1949–1969*, (Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 2003).

12 Natalija Dimić Lompar, "Yugoslavia and the Two German States: Yugoslavia's Stance towards the German Question during the Late 1940s and Early 1950s: From Bloc Allegiance to Non-Alignment", *On the Fault Lines of European and World Politics: Yugoslavia between Alliances and Neutrality/Non-Alignment*, eds. Srđan Mičić, Jovan Čavoški, (Belgrade: INIS, 2022), 429–447; Наталија Димић Ломпар, „Југославија и немачко питање средином 50-их: формулисање аутономне политике“, *Нови хоризонти спољне политике Југославије – Балкан, Европа, свет. Зборник радова*, ур. Јован Чавошки, Александар Милетић, (Београд: ИНИС, 2023), 185–216.

жи независност на међународном плану, одбијала је да стави сопствене везе у несврстаном свету у функцију међународних кампања Источног Берлина усмерених на рушење Халштајнове доктрине.¹³ Поврх тога, убрзо по успостављању дипломатских односа са Источном Немачком, Југославија је ушла у фазу тзв. другог идеолошког сукоба са Москвом, који је за последицу имао захлађење југословенско-источнонемачких односа. Југославија је у овом периоду, упркос изостајању дипломатских односа, са Западном Немачком ипак имала далеко садржајније односе на привредном и културном плану.¹⁴ Истовремено, управо од друге половине 50-их, са померањем тежишта Хладног рата, а тиме и дипломатског надметања двеју немачких држава са Европе на ваневропски свет, све приснији односи Југославије са државама Трећег света постали су битан фактор у одмеравању политике како Бона, тако и Источног Берлина према Београду. Све је то утицало да од 1957. немачко-немачка борба за дипломатске односе са Југославијом прерасте у борбу за југословенски став о немачком питању и утицај који би он могао имати на друге, пре свега несврстане државе.

Јењавање југословенско-совјетског сукоба почетком 60-их одразило се и на односе Београда са двама немачким државама. Преломни моменат представљала је Београдска конференција несврстаних, када је југословенска делегација о немачком питању заузела став о нужности признавања „постојећих реалности“, односно, постојања двеју немачких држава.¹⁵ Овакво иступање Југославије на форуму несврстаних лидера било је велики ударац Халштајновој доктрини, изазвавши драстично погоршање југословенско-западннемачких односа које ће кулминирати средином 60-их, посетом југословенског председника источнонемачкој престоници. Кључно нерешено билатерално питање у овом периоду било је обештећење жртава нацистичких прогона.¹⁶ Југословенски односи са Источном Немачком пратили су узлазни тренд у односима са Мо-

13 О дипломатском признању видети: Maria Anić de Osona, *Die erste Anerkennung der DDR: der Bruch der deutsch-jugoslawischen Beziehungen 1957*, (Baden-Baden: Nomos, 1990); Dušan Nećak, *Hallsteinova doktrina i Jugoslavija: Tito između Savezne Republike Njemačke i Demokratske Republike Njemačke*, (Zagreb: Srednja Europa, 2004).

14 Theurer, *Bonn – Belgrad – Ost-Berlin*, 29–130.

15 Natalija Dimić Lompar, “Yugoslavia and the Two German States: Yugoslavia and the German Question at the Conferences of Non-Aligned Countries in Belgrade (1961) and Cairo (1964)”, *On the Fault Lines of European and World Politics*, 448–473.

16 Zoran Janjetović, *Od Auschwitza do Brijuna. Pitanje odštete žrtvama nacizma u jugoslavensko-zapadnonjemačkim odnosima*, (Zagreb: Srednja Europa, 2007),

сквом, те су од јануара 1963. приметне иницијативе источнонемачке стране за интензивнијом сарадњом на државном и партијском плану.¹⁷ Тако је југословенска делегација присуствовала VI конгресу Јединствене социјалистичке партије Немачке (ЈСПН) одржаном јануара 1963. Едвард Кардељ предводио је парламентарну делегацију која је пролећа 1964. отпутовала у посету НДР-у, потписан је низ споразума којима су регулисана питања из периода пре успоставе дипломатских односа, конзуларна питања, културна сарадња и др. Том приликом дошло је и до размене више делегација друштвених и културних организација, а договорено је и формирање међувладиног мешовитог комитета за привредну и научно-техничку сарадњу.¹⁸

Ипак, непосредно уочи најаве посете чинило се да је Југославија успела да успостави извесни баланс у односима са Боном и Источним Берлином. Након вишегодишње затегнутости, лета 1964. коначно је потписан нови трговински споразум између Бона и Београда, који је, на западнонемачку иницијативу, садржао и додатни протокол о неговању пријатељских односа. Он је недвосмислено повезивао привредне преговоре са њиховом политичком суштином, а са циљем да се Бон заштити од евентуалних антизападнонемачких иницијатива Југославије.¹⁹ Садржај додатног протокола прецизиран је приликом кратке посете државног секретара Министарства спољних послова Ота Ролфа Лара Београду почетком септембра, а његов сусрет са замеником државног секретара за иностране послове Марком Никезићем представљао је нови врхунац у односима двеју страна.²⁰

Непосредно након Лара, у Београд је 19. септембра на повратку из Софије ка Источном Берлину допутовао Валтер Улбрихт. Иако је уприличен сусрет између њега и Тита, ова посета била је краткотрајна и незванична, те није изазвала реакције западнонемачке стране. Интензивни-

17 Theurer, *Bonn – Belgrad – Ost-Berlin*, 164–169; 181–199.

18 Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСПРС), Политичка архива (ПА), 1965, ф. 115, дос. 22, док. 41246, Билатерални односи СФРЈ–НДР, 21. 1. 1965.

19 РА АА, В 130/3129А, *Politische Aspekte der deutsch-jugoslawischen Wirtschaftsverhandlungen*, 26. 6. 1964.

20 Нећак, “*Ostpolitik*” *Willyja Brandta*, 112; Bundesarchiv Koblenz (BAK), Bundesministerium für Wirtschaft (В 102)/68948, *Inkrafttreten der deutsch-jugoslawischen Vereinbarungen*, 28. 9. 1964; ДАМСПРС, ПА, 1964, ф. 158, дос. 8, док. 435659, Забелешка о разговору заменика државног секретара за иностране послове М. Никезића са Р. Ларом, државним секретаром (заменик министра) у Министарству иностраних послова СРН, 4. 9. 1964. у Београду.

рање односа са Југославијом како Бона, тако и Источног Берлина током 1964. свакако је било у вези са предстојећом Конференцијом несврстаних у Каиру заказаном за почетак октобра. Западни Немци страховали су да ће се краткотрајна Улбрихтова посета Београду одразити на југословенско држање у Каиру, не слутећи да је том приликом Јосип Броз обећао источнонемачком лидеру да ће ускоро учинити званичну посету Немачкој Демократској Републици.²¹ Иако је у Каиру Тито истакао да је постојање двеју немачких држава реалност, југословенска страна одбила је источнонемачке захтеве за иницирањем ланчаног признања НДР-а. Самим тим, иступање југословенског председника на овом самиту било је задовољавајуће за обе немачке државе, а јесени 1964. деловало је да ће даљи односи Југославије како са Боном, тако и са Источним Берлином ући у мирније воде.²²

Најава Титове посете и реакције Бона

Већ почетком новембра 1964. у Бон су дипломатским каналима стизале гласине о томе да је Улбрихт „изнудио“ од Тита обећање да ће на пролеће доћи у посету Источној Немачкој.²³ Западнонемачке сумње потврдио је сам југословенски председник када је на конференцији за штампу 11. децембра истакао да планира посету Немачкој Демократској Републици. Поврх тога, нагласио је да су односи са Источном Немачком „врло добри у сваком погледу“, док са Западном Немачком „односи нису најбољи, нису добри“, пре свега, јер „Савезна Република Њемачка одбија да накнади штету коју је фашистичка Њемачка причинила Југославији“.²⁴

21 AJ, 837, I-3-a/82-8, Здравница Председника Тита на ручку у част Валтера Улбрихта, 19. 9. 1964; AJ, 837, I-3-a/82-8, Одговор Председника Државног Савета НДР Валтера Улбрихта на здравицу Председника Тита, 19. 9. 1964.

Посету договорену приликом Улбрихтовог боравка у Југославији Тито је најавио у децембру, а званични позив да посети НДР, датиран 15. 12. 1964, источнонемачка посланица уручила је Ј. Б. Титу у јануару 1965. (AJ, 837, I-3-a/82-9, Пријем посланика ДР Немачке Елеоноре Штајмер, 7. 1. 1965).

22 Dimić Lompar, “Yugoslavia and the Two German States: Yugoslavia and the German Question at the Conferences of Non-Aligned Countries in Belgrade (1961) and Cairo (1964)”, 470–472.

23 PA AA, B 42/178, Schutzmachtvertretung für deutsche Interessen an das AA, Belgrad, 4. 11. 1964.

24 „Осми конгрес СКЈ има велики значај за даљи развој наше земље. Одговори на питања страних новинара који су пратили рад Конгреса“ 11. 12. 1964, *Јосип Броз Тито: говори и чланци*, књ. XIX, (Загреб: Напријед, 1967), 452.

Реакција западнонемачког Министарства спољних послова била је бурна. Југословенским дипломатама спочитавано је да СФРЈ наставља „политику распродаје Немачке део по део“, да систематски ради против интереса Савезне Републике, те да од југословенског става према немачком питању зависе југословенско-западнонемачки односи. Југословенска страна је упозоравана на то да би се, у светлу великог угледа који је председник уживао, његова посета „Совјетској окупационој зони“, која би несумњиво допринела афирмацији НДР-а, неминовно одразила на југословенске односе са Западном Немачком, али и са Европском економском заједницом, као и да је најављена посета представљала „политичку манифестацију директно уперену против интереса немачког народа“.²⁵

У сличном правцу, мада смиренијим тоном, интервенисали су и заступник западнонемачких интереса у Београду, као и амбасаде Француске и Сједињених Америчких Држава у југословенској престоници.²⁶ У почетку су Западни Немци покушавали да издејствују отказивање или одлагање посете, али је врло брзо постало јасно не само да југословенска страна не планира да одложи посету, већ и да западнонемачки савезници не намеравају да затраже то од Београда.²⁷ Убрзо су се и Западни Немци помирили са тиме и уместо питања о извесности посете, спекулисали су о њеном карактеру, медијском праћењу и садржају итинерера југословенског председника. Посебно важним чинила су се питања Титове евентуалне посете Берлину и Берлинском зиду, као и могућности узајамног подизања дипломатских представништава на ранг амбасада.²⁸ Најављена Титова посета НДР-у несумњиво је снажила оне представнике западнонемачког

25 ДАМСПРС, ПА, 1964, ф. 158, дос. 9, док. 449833, Телеграм Георгијевића ДСИП-у, 16. 12. 1964; ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 115, дос. 22, док. 41003, Телеграм Георгијевића ДСИП-у, 8. 1. 1965; ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 119, дос. 1, док. 42778, Телеграм Георгијевића ДСИП-у, 19. 1. 1965; РА АА, В 130/3129А, Fernschreiben des АА an Diplogerma Stockholm, 30. 1. 1965.

26 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 119, дос. 1, док. 46630, Информација о односима СФР Југославија – СР Немачка у вези са посетом друга Председника Немачкој Демократској Републици, 23. 2. 1965; „Dok. Nr. 23“, *Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland*, 1965, hrsg. Hans-Peter Schwarz, (München: R. Oldenbourg Verlag, 1996), 122–123.

27 РА АА, В 130/3129А, Vermerk betr. Vorgesehener Besuch von Präsident Tito in der SBZ, 18. 2. 1965.

28 РА АА, В 42/178, Schutzmachtvertretung für deutsche Interessen an das АА, Belgrad, 4. 11. 1964; Schutzmachtvertretung für deutsche Interessen an das АА, Belgrad, 10. 3. 1965; Schutzmachtvertretung für deutsche Interessen an das АА, Belgrad, 25. 3. 1965; Schutzmachtvertretung für deutsche Interessen an das АА, Belgrad, 11. 5. 1964.

политичког врха који су се противили мекшој политици према Југославији, а који су дошли до закључка да је СФРЈ овим кораком прекршила договор о неговању пријатељских односа и унапређивању сарадње, предвиђен додатним протоколом из лета 1964. године.²⁹

Однос западнонемачких власти према најављеној Титовој посети додатно је компликовала чињеница да је у Бону крајем 1964. владао песимизам у вези са одрживошћу Халштајнове доктрине. Страховало се од источнонемачких успеха у Замбији, Дахомеју, Никозији и Танзанији, а Министарство спољних послова у Бону било је осетљиво и на најмањи напредак Источне Немачке у Трећем свету.³⁰ Несумњиво највећи изазов представљала је криза западнонемачке блискоисточне политике. Почетком 60-их Западни Немци почели су да снабдевају наоружањем Израел, с којим, услед притиска арапских држава, нису имали дипломатске односе. Сазнања о томе изазвала су дубоку кризу у односима између Бона и арапских држава, а Министарство спољних послова упозоравало је владу да ће ланчано признање Источне Немачке у арапском свету бити неизбежно, уколико се не обустави наоружавање Израела.³¹

Ову кризу додатно је заоштрила најавна Валтера Улбрихта јануара 1965. да ће на позив египатског председника наредног месеца посетити Каиро. У Бону се почело спекулисати да је посредничку улогу одиграо управо Тито, агитујући код Насера да упути позив Улбрихту.³² У западнонемачкој штампи низали су се наслови попут „Каиро прима савете од Београда“, „Титов агент Насер“, „Тито гради мост Улбрихту за Каиро“, у којима је указивано на Титов утицај на Насера да прихвати Улбрихтову посету, као и на југословенски интерес у рушењу Халштајнове доктрине.³³ Спекулацијама да је управо СФРЈ мост који Улбрихта води до Каира у прилог је ишао и позитиван одговор југословенске стране на источнонемачку молбу да Валтер Улбрихт отпутује за Египат преко Дубровника.³⁴ Иако југословенска дипломатија, као ни ранијих година,

29 Theurer, *Bonn – Belgrad – Ost-Berlin*, 194; Nečak, „Ostpolitik“ *Willyja Brandta*, 116–117.

30 Glenn Grey, *Germany's Cold War*, 155–161, 169–170, 178–179.

31 Amit Das Gupta, „Ulbricht am Nil: Die deutsch-deutsche Rivalität in der Dritten Welt“, *Das doppelte Deutschland: 40 Jahre Systemkonkurrenz*, hg. Udo Wengst, Hermann Wentker, (Bonn: BpB, 2008), 111–115; Glenn Grey, *Germany's Cold War*, 171–172.

32 Gareth M. Winrow, *The Foreign Policy of the GDR in Africa*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), 68.

33 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 118, дос. 7, док. 48274, Телеграм Крстића ДСИП-у, Минхен, 1. 3. 1965.

34 ПА АА, МfАА, А 5385, Vermerk über ein Gespräch des Geschäftsträgers a.i., Gen. Schlage mit dem Leiter der Osteuropaabteilung des StfАА, Gen. Venišnik, am 13. 2. 1965;

ни 1965. није пристала да се укључи у источнонемачку кампању у Трећем свету,³⁵ сâм Тито сматрао је да источнонемачкој делегацији треба указати пуну протоколарну пажњу, која је укључивала почасну чету, истицање застави и интонирање химни на аеродрому.³⁶

Разлог Улбрихтовог задржавања у СФРЈ лежао је и у намери да у разговорима са југословенским представницима прецизира време Титове посете Источној Немачкој.³⁷ Иако том приликом није дошло до сусрета са Титом, задржавањем у Југославији Улбрихт је послао снажан сигнал, како Египту, другим арапским и несврстаним државама, тако и Западним Немцима о пријатељству са СФРЈ, али и о томе да је Немачка Демократска Република била увелико призната од стране двојице лидера неангажованог света. Самим тиме, имао је разлога за задовољство када је 21. фебруара испловио из Дубровника за Египат, где ће га дочекати почасни плотун уз химну и заставу Немачке Демократске Републике.³⁸

Иако у грађи нема директних доказа о посредничкој улози Југославије око Улбрихтове посете Каиру, југословенска дипломатија пажљиво је пратила ове догађаје, настојећи да из њих извуче корист за сопствене односе са Боном. „За протеклих неколико месеци Влада СРН доживљавала је пораз за поразом“, сматрале су југословенске дипломате,³⁹ а „садашња криза ХД [Халштајнове доктрине] и слабљење положаја бонске владе непосредно јачају наше позиције у односу на СРН“.⁴⁰ С једне стране, надали су се да ће Улбрихтова посета Каиру уверити Бон у то да евентуални притисак на Југославију не би донео пуно користи, а с друге,

ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 115, дос. 20, док. 45421, Телеграм ДСИП-а Посланству СФРЈ у Берлину, 12. 2. 1965.

35 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 115, дос. 20, док. 45421, Информација о односима НДР са афричким земљама и о посети В. Улбрихта УАР-у.

36 АЈ, 837, I-3-а/82-13, Информација, 17. 2. 1965.

37 Приликом Улбрихтовог повратка из УАР-а 5. 3. 1965. Мика Шпиљак саопштио је Улбрихту да би Тито могао да посети НДР средином јуна. (АЈ, 837, I-3-а/82-13, Из белешке о пропутовању председника Државног савета НДР В. Улбрихта кроз Југославију, 23. 3. 1965); На основу разговора вођеног 5. марта 1961, источнонемачки отправник послова Херберт Шлаге предао је Протоколу Председника Републике крајем месеца приручник и предлог програма боравка Ј. Б. Тита у НДР-у. (АЈ, 837, I-2/26-2, Белешка у вези разговора Мирка Милутиновића са отправником послова Немачке Демократске Републике Хербертом Шлагеом, 31. 3. 1961).

38 Das Gupta, "Ulbricht am Nil", 111.

39 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 118, дос. 1, док. 47981, Телеграм Георгијевића ДСИП-у, 25. 2. 1965.

40 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 118, дос. 1, док. 48943, Информација о стању односа СР Немачка – СФР Југославија, 11. 3. 1965.

пораст међународног угледа Источне Немачке након Улбрихтове посете био је сâм по себи у директном југословенском интересу.⁴¹ Пример Египта могао је охрабрити и друге арапске и афричке државе да одржавају односе са обема немачким државама. Без сумње, он је јачао и југословенски став о томе да је могуће сарађивати и са Источном и са Западном Немачком.⁴² Марко Никезић је посредством француског амбасадора у Београду пренео Западним Немцима своје утиске о двоструким аршинима Бона поводом посета Улбрихта Каиру, у коме Источна Немачка није имала свог амбасадора, и Тита Источној Немачкој, са којом је Југославија одржавала дипломатске односе.⁴³

Иако свесни да би Западна Немачка могла довести у питање споразум из 1964, југословенске дипломате у Бону добиле су упутство да „у случајевима негативног реаговања у СРН на ову посету, треба се и даље постављати офанзивно“, дајући сопствено тумачење одредбама додатног протокола.⁴⁴ Југословенско тумачење протокола подразумевало је неговање пријатељских односа са Савезном Републиком Немачком, без прејудуцирања односа Југославије са трећим земљама, па тако ни са Источном Немачком. Посету југословенског председника Немачкој Демократској Републици требало је тумачити као природну последицу успона у билатералним односима Београда и Источног Берлина. Југословенски циљ био је да увери Бон како „се не ради ни о курсу кварења ни о запостављању односа са СРН у корист односа са НДР.“⁴⁵ Стога је, управо у светлу Титове посете Источној Немачкој, било нужно интензивирати „наше активности према СРН“. Те активности обухватале су предлог за формирање мешовитог одбора двеју влада, предвиђен протоколом потписаним лета 1964, позив Савезу индустрије СРН да посети Југославију, позив да министар привреде Баварске посети СФРЈ, да се обнове преговори о запошљавању југословенских радника и о социјалном осигурању, интензивира интересовање за преговоре о културној, научној и техничкој сарадњи и

41 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 119, дос. 1, док. 46630, Информација о односима СФР Југославија – СР Немачка у вези са посетом друга Председника Немачкој Демократској Републици, 23. 2. 1965.

42 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 118, дос. 1, док. 48943, Информација о стању односа СР Немачка – СФР Југославија, 11. 3. 1965.

43 РА АА, В 130/3129А, Aufzeichnung, 18. 2. 1965.

44 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 118, дос. 10, док. 41114, Месечно писмо ДСИП-а Служби за заштиту југословенских интереса Бон—Мелем, 14. 4. 1965.

45 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 118, дос. 1, док. 48943, Информација о стању односа СР Немачка – СФР Југославија, 11. 3. 1965.

др. На овај начин, југословенске власти би послале сигнал Западним Немцима о заинтересованости за несметани наставак сарадње, а с друге стране испитале њихову спремност да „затежу“ у односима са СФРЈ.⁴⁶ Такође, конструктивним ставом у односу на проблеме из билатералних односа са СРН требало је допринети наклоњенијем ставу западних савезница према Југославији. Истовремено, није требало занемаривати питање обештећења, које је нудило простор за вршење константног притиска на Бон.⁴⁷

Западни Немци прихватили су сазивање међувладиног Мешовитог одбора, међутим, на југословенско разочарање, западнонемачка делегација није прихватила готово ниједан југословенски предлог. Током разговора понављани су већ познати ставови – Западни Немци упозорили су Југословене да су најавом Титове посете прекршили одредбе додатног протокола о неговању пријатељских односа, док су Југословени одговорили како сами Западни Немци крше додатни протокол тиме што не решавају питања обештећења и политичке емиграције.⁴⁸ На потоњу југословенску опаску о незадовољству резултатима заседања, заступник западнонемачких интереса у Београду Ханс Бок је одговорио „да је он лично изненађен да је у ситуацији када се очекује посета Председника *совјетској окупационој зони* њихова страна уопште прихватила нашу иницијативу за састанак Мешовитог одбора“.⁴⁹ Такође, почетком маја, представници СРН су истакли да ће Југославија одговор на ноту о обештећењу из фебруара претходне године добити тек након Титове посете Источној Немачкој, односно, да ће одговор зависити од резултата посете.⁵⁰

Суштински, Западни Немци нису желели да пруже повода да буду оптужени за кварење односа са Југославијом, те стога нису одбили преговоре. Такође, у контексту планиране успоставе дипломатских односа са Израелом, у Министарству спољних послова су сматрали да би према Југославији до Титове посете ипак требало водити умеренију политику, јер се страховало да би Београд могао подстаћи ланчану реакцију

46 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 119, дос. 1, док. 46630, Информација о односима СФРЈ Југославија – СР Немачка у вези са посетом друга Председника Немачкој Демократској Републици, 23. 2. 1965.

47 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 118, дос. 1, док. 48943, Информација о стању односа СР Немачка – СФР Југославија, 11. 3. 1965.

48 РА АА, В 130/3129А, Gedächtnisprotokoll betr.: Deutsch/Jugoslawische Gemischte Kommission, 9. 4. 1965.

49 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 118, дос. 11, док. 413705, Забелешка о разговору Љ. Мајерића, саветника у ДСИП са Хансом Боком, шефом Службе за заштиту интереса СРН у Београду 15. априла 1965.

50 Janjetović, *Od Auschwitz do Brijuna*, 58.

признавања Источне Немачке у Трећем свету. Након тог „грејс периода“ умерене политике требало је, након посете, спровести оштре санкције. Стога њихова суздржаност током самих преговора, одбијање да потпишу споразум о гастарбајтерима, негативан став о југословенском учешћу у раду Комисије Европске економске заједнице, као и упутство дипломатама у иностранству да не присуствују пријемима у Титову част, нису били случајни.⁵¹ Сматрали су да, након заседања Мешовитог комитета, Југословенима мора бити јасно да ће евентуална Титова посета Источној Немачкој у својству шефа државе имати последице по односе са Западном Немачком.⁵²

Источнонемачке припреме за Титову посету

За Источне Немце предстојећа Титова посета била је политички догађај од изузетног значаја. У питању је била, са становишта међународне афирмације, до тада најзначајнија посета једног страног државника Немачкој Демократској Републици. Интензивирање односа са Југославијом и приближавање Титове посете захтевали су темељну припрему, услед чега су у њој учествовали Министарство спољних послова и ЈСПН, Државни савет, Министарски савет, Министарство државне безбедности и Министарство војске. Значајна пажња поклоњена је протоколарним припремама, а оцена да је Титова посета најзначајнији спољнополитички догађај за Источну Немачку након Улбрихтове посете Каиру, наметала је потребу већег медијског ангажмана.⁵³ Информативне и пропагандне активности биле су усмерене не само ка грађанима НДР-а, већ и ка иностранству. Посету је требало искористити за пропагирање источнноемачке политике, развоја и међународне улоге, а акценат ставити на Југославију, несврстане и западноевропске земље.⁵⁴ У овом подухвату учествовали су Посланство НДР-а у Југославији, представништва у другим земљама, новинска агенција АДН и други источнноемачки медији, страни новинари акре-

51 Theurer, *Bonn – Belgrad – Ost-Berlin*, 197, 201; Nečak, „*Ostpolitik*“ *Willyja Brandta*, 114.

52 PA AA, B42/102, Schuchmachtvertretung für deutsche Interessen an das Auswärtige Amt, 3. 5. 1965.

53 PA AA, MfAA, A 5344, Plan für die protokollarische Vorbereitung des Besuches des Präsidenten der SFRJ Josip Broz Tito, 3. 4. 1965; PA AA, MfAA, A 5344, Hinweise für die Auswertung des Tito-Besuches in der DDR; PA AA, MfAA, A 13401, Entwurf. Plan der Vorbereitung des Tito-Besuches 1965 in Presse, Fernsehen und Funk, 8. 2. 1965.

54 PA AA, MfAA, A 13401, Entwurf. Plan zur auslandsinformativischen Tätigkeit anlässlich des Besuches des Präsidenten der SFRJ in der DDR, 1. 4. 1965.

дитовани у Источној Немачкој, а у плану је било и укључивање Југославије у источнонемачку пропаганду у иностранству.⁵⁵

Средином марта 1965, након што је датум посете договорен за јун, обављене су прве консултације са представницима источнонемачких штампаних медија, радија и телевизије, којима су дате смернице за интензивније извештавање о Југославији у наредном периоду. Израђена је и прва аргументација посете која је, након дискусије у Политбироу ЈСПН-а, прослеђена медијима. Направљен је план за израду материјала о унутрашњем развоју у СФРЈ, о билатералним односима, југословенском ставу према немачком питању и уопштено о њеној политици, а који је требало да представља основу за извештавање о Југославији.⁵⁶

У аргументацији посете наглашено је да она представља дотадашњи врхунац у југословенско-источнонемачким односима, али и да је у питању био догађај чији значај превазилази билатералне оквире, будући да представља јасан показатељ растућег угледа и међународног ауторитета Немачке Демократске Републике. Такође, истицано је да је у питању и прва посета југословенског шефа немачкој држави након Другог светског рата, чиме се одаје признање историјској улози НДР-а као прве државе радника и сељака на немачком тлу, у којој су искорењени милитаризам и фашизам. У извештавању је требало истицати социјалистички карактер Југославије, позитивне стране њеног послератног развоја, интензивирање сарадње са социјалистичким земљама, везе са новоослобођеним државама, а посебно однос према немачком питању и Титове више пута помињане речи да је срећа што постоји Источна Немачка. У излагању билатералних и спољнополитичких питања требало је истицати оне аспекте у којима постоји заједништво погледа и интереса.⁵⁷

55 PA AA, C 1581/72, Maßnahmeplan zur pressemäßigen und auslandsinformativischen Vorbereitung und Sicherung des Besuches des Präsidenten der SFRJ und Generalsekretär des Bundes der Kommunisten Jugoslawiens, Genossen Josip Broz Tito, in der DDR, 5. 4. 1965; PA AA, C 1581/72, Gesandtschaft Belgrad. Erfüllungsstand des Maßnahmeplanes zur pressemäßigen und auslandsinformativischen Vorbereitung und Sicherung des Besuches des Genossen Tito in der DDR, 4. 6. 1965; PA AA, MfAA, A 13401, Entwurf. Plan zur auslandsinformativischen Tätigkeit anlässlich des Besuches des Präsidenten der SFRJ in der DDR, 1. 4. 1965.

56 PA AA, C 1581/72, Maßnahmeplan zur pressemäßigen und auslandsinformativischen Vorbereitung und Sicherung des Besuches des Präsidenten der SFRJ und Generalsekretär des Bundes der Kommunisten Jugoslawiens, Genossen Josip Broz Tito, in der DDR, 5. 4. 1965.

57 PA AA, MfAA, A 13401, Argumentationshinweise zum bevorstehenden Besuch des Genossen Josip Broz Tito in der Deutschen Demokratischen Republik, 1. 4. 1965; PA

Из материјала које су припремали представници источнонемачког Министарства спољних послова очито је задовољство убрзаним и повољним развојем билатералних односа од 1963. године, посебно у сфери економије, али и на плану југословенске подршке источнонемачкој спољној политици.⁵⁸ Ово опште задовољство није значило да су Источни Немци били без резерви према југословенској спољној, а посебно унутрашњој политици. На плану спољне политике замеран је пре свега став према Берлину и Берлинском зиду, односно, чињеница да Југославија *де факто* прихвата Западни Берлин као део Савезне Републике Немачке.⁵⁹ Када је у питању унутрашњи развој у СФРЈ, Источни Немци нису одустајали од оцене политике Савеза комуниста Југославије (СКЈ) као ревизионистичке и од става да је она довела до много грешака на плану унутрашњег развоја. Ипак, уочавали су да СКЈ у последње време настоји да исправи учињене „грешке“, да се приближи социјалистичким земљама, те да такав развој треба подстаћи. Стога је у медијском извештавању о Југославији уочи Титове посете требало избећи све негативне коментаре и пажњу преусмерити на позитивне аспекте југословенске стварности.⁶⁰ Политичка и идеолошка размимоилажења потискивана су у интересу међународне афирмације.⁶¹

Источнонемачки циљеви у вези са посетом били су вишеструки. Кроз разговоре о билатералним питањима и партијској сарадњи требало је унапредити односе између две земље и партије, добити недвосмислену југословенску сагласност за националну политику НДР-а и политику о питању европске безбедности. Такође, требало је изложити ставове о западнонемачкој влади, о политици Социјалдемократске партије Немачке, указати на дволичност источне политике Бона и спречити Југославију да начини потез који би оснажио владајућу Хришћанско-демократску унију пред изборе. Осим тога, требало је изложити сопствену политику

AA, MfAA, A 13401, Argumentationshinweise zur Berichterstattung im Zusammenhang mit dem Tito-Besuch.

58 PA AA, MfAA, A 5345, Einschätzung der Entwicklung der politischen Beziehungen zwischen der DDR und der SFRJ, 25. 5. 1965; PA AA, MfAA, A 5345, Beispiele der Unterstützung der SFRJ für die DDR gegenüber der nichtpaktgebundenen Staaten, 2. 6. 1965.

59 PA AA, MfAA, A 5345, Einschätzung der Entwicklung der politischen Beziehungen zwischen der DDR und der SFRJ, 25. 5. 1965.

60 PA AA, MfAA, A 5345, Presse-Argumentation über die innenpolitische Lage in der SFRJ, 14. 4. 1965; PA AA, MfAA, A 13401, Entwurf. Plan der Vorbereitung des Tito-Besuches 1965 in Presse, Fernsehen und Funk, 8. 2. 1965.

61 Baer, *Zwischen Anlehnung und Abgrenzung*, 264–265.

према питању Западног Берлина и издејствовати да југословенска страна јавно искаже подршку источњонемачким ставовима тиме што ће осудити политику Бона. Југославију је требало подстаћи да изрази сагласност са источњонемачким и совјетским ставовима према политици САД-а у Вијетнаму, требало је истаћи заједништво у борби против колонијализма и неоколонијализма, уз ослањање на закључке Каирске конференције, као и „раскринкати“ политику Бона у Азији, Африци и Латинској Америци. На крају, требало је изразити интерес и добити југословенску сагласност за координацију политике према несврстаним земљама, а против Халштајнове доктрине.⁶² Из постављених циљева јасно је да је посета, иако значајан корак у развоју билатералне сарадње, била првенствено у функцији источњонемачке националне и европске политике, односно, у функцији супротстављања Бону и свестранијег укључивања Југославије у политику Истока. Све то иде у прилог тези да је Источни Берлин имао развијену и јасно профилисану политику према Југославији.⁶³

Јосип Броз Тито у Немачкој Демократској Републици

Западни Немци дуго су се надали да ће посета бити краткотрајна, испутна, незванична, по карактеру радна, да ће Тито путовати као шеф партије, да неће посетити Берлин. Међутим, југословенски председник отпутовао је на челу државне и партијске делегације, која је у Источној Немачкој боравила пуних пет дана, од 8. до 13. јуна, током којих је посетила Источни Берлин, Дрезден и Хале.⁶⁴ На дан Титовог доласка у Источни Берлин у Западној Немачкој дошло је до новог напада на југословенске дипломате. У атентату који су извршили представници хрватске емиграције тешко је рањен југословенски конзул у Минхену Андрија Кларић. Југословенска страна сматрала је да то није била коинциденција.⁶⁵ На маргинама телеграма којим је примио вест о атентату на Кларића, Тито

62 PA AA, MfAA, A 5424, Entwurf der Konzeption für die außenpolitische Zielsetzung zum Besuch des Genossen Tito in der Deutschen Demokratischen Republik; Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen/Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde (SAPMO/BArch), Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (DY 30)/4690, Entwurf einer Konzeption zur Behandlung der politischen Probleme in den Besprechungen mit Genossen Tito, 3. 6. 1965; SAPMO/BArch, DY 30/IV A 2/20/238, Kurzeinschätzung der Entwicklung der aussenpolitischen Beziehungen zwischen der DDR und der SFRJ sowie Vorschläge für die weitere Entwicklung der Beziehungen, Belgrad, 9. 4. 1965.

63 Baer, *Zwischen Anlehnung und Abgrenzung*, 268.

64 AJ, 837, I-2/26-2, Програм боравка Председника СФР Југославије Јосипа Броза Тита и супруге у Немачкој Демократској Републици од 8. до 13. јуна 1965.

65 „Атентат на југословенског конзула у Минхену Кларића“, *Борба*, 10. 6. 1965, 1.

је написао да „ово није ствар појединаца, већ је у вези са политиком према нашој земљи.“ Његове инструкције биле су јасне – „треба предузети оштре дипломатске кораке, а и у штампи“. ⁶⁶ Овај догађај додатно је заоштрио већ затегнуту ситуацију на релацији Београд-Бон, доприносећи можда и оштрини Титових ставова о Западној Немачкој током трајања посете. ⁶⁷

Програм боравка југословенског председника у Источној Немачкој предвиђао је полагање венаца на спомен-комплекс социјалистима у берлинском округу Фридрихсфелде (где су сахрањени, између осталих, Роза Луксембург, Карл Либкнехт и Ернст Телман), монументални споменик палим совјетским војницима у Трептову подигнутом у част војника Црвене армије који су погинули приликом битке за Берлин, као и у Заксенхаузену, некадашњем нацистичком концентрационом логору у ком су били интернирани и бројни социјалисти и комунисти. Поред тога, југословенска делегација обишла је Дрезден, где су посетили чувену галерију слика, а затим и Хале, где су уприличени обилазак хемијског постројења Буна и велики митинг на ком су пред више десетина људи говорили Улбрихт и Тито. ⁶⁸

У симболичком смислу, полагање венаца у Фридрихсфелдеу, Трептову и Заксенхаузену било је у функцији идеолошке идентификације југословенских гостију са њиховим немачким домаћинима и наглашавања антинацистичких и социјалистичких традиција на које се ослањала Немачка Демократска Република. Током обиласка Дрездена источнонемачко руководство могло се похвалити послератном обновом града који је потпуно порушен у савезничком бомбардовању, док је посета дрезденској галерији пружала прилику за представљање Источне Немачке као баштиника немачке културе. Посета Халеу била је прилика за демонстрирање привредних успеха Немачке Демократске Републике. Није необично што је у програм уврштено хемијско постројење, јер је управо хемијска индустрија била, након машиноградње, друга индустријска грана НДР-а. Са „Хемијским програмом“ из 1958. и мотом „Хемија доноси хлеб, благостање и лепоту“ хемијска индустрија била је и огледало привредног успеха Немачке Демократске Републике, како у оквиру Источног блока, тако

66 AJ, 837, I-5-b/82-5, Белешка Јосипа Броза Тита на телеграму од 9. 6. 1965.

67 Maričić, *“Luckey that East Germany also exists”*, 209.

68 AJ, 837, I-2/26-2, Програм боравка Председника СФР Југославије Јосипа Броза Тита и супруге у Немачкој Демократској Републици од 8. до 13. јуна 1965; SAPMO/Barch, DY 30/IV A 2/20/1159, Programm des Staatsbesuchs des Präsidenten der Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien, Genossen Josip Broz Tito und Genossin Jovanka Broz, in der Deutschen Demokratischen Republik vom 8. 6. 1965–13. 6. 1965.

и у односу на Западну Немачку.⁶⁹ Посета је заокружена свечаним пријемом који је приредила југословенска страна, а на који је било позвано око седамсто званица. На аеродрому је уприличен свечани испраћај са истим церемонијалом као при доласку.⁷⁰

Званични разговори Јосипа Броза Тита и Валтера Улбрихта вођени су на почетку и самом крају посете, односно, 9. и 12. јуна. Значајан део Улбрихтовог излагања био је, очекивано, посвећен источнонемачкој борби за међународно признање, политици према земљама Азије и Африке, али и подршци „демократским снагама“ на Западу. У том контексту, речи је било и о „агресивној“ политици западнонемачке владе, о нужности отпора њеном посезању за нуклеарним наоружањем, мирољубивој коезистенцији и европској безбедности. Улбрихт је истицао да Немачка Демократска Република мора подржати арапске земље које су непуних месец дана раније прекинуле дипломатске односе са Боном, да мора радити на потискивању западнонемачких културних институција у овим земљама, те да би им значила сарадња са Државним секретаријатом за иностране послове у спровођењу политике на овим просторима. Истицао је значај редовних консултација и дипломатске координације социјалистичких земаља, у које је сврставао и Југославију. Било је речи и о проширивању економске сарадње и заједничком наступу две државе на тржиштима несврстаног света. И југословенски председник је део свог излагања посветио Западној Немачкој и проблемима у односима Београда и Бона, истакавши да Западни Немци штите ратне злочинце, одбијају да обештете југословенске жртве, те да је Југославија трпела велике притиске поводом Титове посете НДР-у, поновивши већ познате речи да је срећа што постоји и Источна Немачка.⁷¹

У својим излагањима и Тито и Улбрихт говорили су о унутрашњим кретањима у својим земљама, о економском развоју, иновацијама у сфери привреде, о успесима и потешкоћама са којима се суочавају. Двојица лидера разговарала су нашироко и о политици Кине и проблему јединства у међународном радничком покрету. Посебно је било речи о билатералним односима између Југославије и, како је Тито наводио, „братске“ Немачке

69 Eli Rubin, „Plastic Consumer Goods in the Volkswirtschaft“, *Consuming Germany in the Cold War*, ed. David F. Crew, (Oxford; New York: Berg, 2003), 88.

70 AJ, 837, I-2/26-2, Програм боравка Председника СФР Југославије Јосипа Броза Тита и супруге у Немачкој Демократској Републици од 8. до 13. јуна 1965.

71 AJ, 837, I-2/26-2, Забелешке о југословенско-немачким разговорима, вођеним 12. 6. 1965. за време посете Председника Тита Немачкој Демократској Републици.

Демократске Републике.⁷² Током посете НДР-у Јосип Броз Тито сусрео се и са Максом Рајманом, секретаром забрањене Комунистичке партије у Западној Немачкој, ког је познавао још из хотела „Лукс“ у Москви. Рајман је жестоко осудио атентат на југословенског конзула, истакавши да Титова посета представља велику помоћ комунистима у Савезној Републици. На Рајманову молбу, Тито је дао сагласност да информација о њиховом сусрету буде објављена у немачкој штампи.⁷³ Сусрет са лидером комунистичке партије која је била забрањена у Западној Немачкој представљао је још један трн у оку Бона.

Посета некадашњег партизанског вође немачком тлу двадесет година по окончању рата носила је и симболички значај. У филму који је о Титовој посети снимило источнонемачко филмско предузеће ДЕФА спикер је поставио исто питање које је себи постављао и Титов преводилац Иван Ивањи – „шта мисли маршал Тито кад немачки војници пред њим пролазе парадним кораком?“⁷⁴ И двадесет година касније, искуства из Другог светског рата обликовала су Титов однос према Немцима, двома немачким државама и немачком питању. У разговорима Тита и Улбрихта значајна тема била је Западна Немачка. Из Улбрихтовог излагања о политици Источне Немачке било је јасно у којој је мери она зависна од западнонемачке политике. Као основне правце спољнополитичког деловања Источног Берлина Улбрихт је навео ангажовање свих социјалистичких, новоослобођених и „демократских“ земаља против западнонемачког посезања за атомским наоружањем, као и иницијативу европских држава за склапање споразума о европској безбедности и залагање за мирољубиву коезистенцију која је у Немачкој, „у земљи где постоје две државе и где се национално питање налази на дневном реду“, отварао и проблем решавања националног питања. Међутим, „ми се не можемо ујединити са Хитлеровим генералима и западнонемачким Гестапоом. Ту уједињења не може бити“, истицао је Улбрихт. Решавање националног питања је стога претпостављало „борбу против националистичког империјализма у Немачкој“. Другим речима, да

72 АЈ, 837, I-2/26-2, Забелешке о југословенско-немачким разговорима, вођеним 9. 6. 1965. за време посете Председника Тита Немачкој Демократској Републици; АЈ, 837, I-2/26-2, Забелешке о југословенско-немачким разговорима, вођеним 12. 6. 1965. за време посете Председника Тита Немачкој Демократској Републици.

73 АЈ, 837, I-2/26-2, Белешка о разговору Председника Тита са Максом Рајманом, секретаром Комунистичке партије Савезне Републике Немачке, 12. 6. 1965.

74 Ivanji, *Titov prevodilac*, 135.

би дошло до уједињења, прво је Западна Немачка требало да прође кроз „демократски преображај“.⁷⁵

Тито је наводио да Западна Немачка штити ратне злочинце, одбија да обештети југословенске жртве, те истицао, као и више пута раније, да је срећа што постоји Источна Немачка. „Кад се ставе на вагу Њемачка Демократска Република и Савезна Република Њемачка, без обзира што је ова друга богатија, ми морамо бити на оној страни где се ствара социјализам, где се изграђују социјалистички односи“, сматрао је он. „Њемачка Демократска Република је мирољубива земља. Као и ми, она стоји на истим позицијама коегзистенције, очувања мира и мирољубивог решавања међународних проблема, а Западна Њемачка све више клизи на позиције реваншизма и штити фашистичке елементе. Ми смо на својим леђима довољно искусили фашизам, да то не бисмо узимали у обзир у нашој политици“, закључио је Тито своје излагање о немачком питању.⁷⁶ Можда су управо овакве мисли пролазиле кроз главу југословенског председника док је посматрао како немачки војници двадесет година након Другог светског рата парадирaju њему у част. Јер, чак и уколико су истините речи Ивана Ивањија да се Улбрихт и Тито лично нису подносили, обојица су били комунистички кадрови чије су погледе на свет формирали искуство рада у Коминтерни и идеолошке максиме из међуратног периода.⁷⁷ Постојање Источне Немачке као социјалистичке државе у очима југословенског председника било је гаранција да у срцу Европе неће доћи до успона „милитаристичке“ и „фашистичке“ Немачке која би посезала за ревизијом граница успостављених 1945. године. Истичући на митингу у Халеу да је „Њемачка Демократска Република значајан фактор мира и стабилности у овом дијелу свијета“, да „њеном јачању и афирмацији“ припада велика заслуга за то што у срцу Европе нема жаришта нове кризе, Тито је давао недвосмислену подршку источнонемачкој политици.⁷⁸ Стога и речи двојице председника да Титова посета представља допринос миру и европској безбедности нису биле само празне флоскуле. Посетом Источном Берлину Тито је снажио позиције источнонемачке државе која се залагала за *статус кво*, за безатомску зону

75 АЈ, 837, I-2/26-2, Забелешке о југословенско-немачким разговорима, вођеним 9. 6. 1965. за време посете Председника Тита Немачкој Демократској Републици.

76 АЈ, 837, I-2/26-2, Забелешке о југословенско-немачким разговорима, вођеним 12. 6. 1965. за време посете Председника Тита Немачкој Демократској Републици.

77 Ivanji, *Titov prevodilac*, 136.

78 „Говори Улбрихта и Тита на великом митингу у Халеу“, *Борба*, 12. 6. 1965, 3.

у средишту Европе, за неповредивост граница и која је одбијала уједињење „са Хитлеровим генералима“.

Анализа нацрта заједничке изјаве упућује на то да, иако посета несумњиво јесте представљала врхунац блискости двеју држава и партија, југословенска страна ипак није пристајала на све формулације које је источњонемачка страна предлагала, водећи рачуна о свом политичком курсу и односима са западњонемачком државом. Заједничка изјава састављана је, по обичају, на основу нацрта двеју страна. Источњонемачки нацрт, који је достављен југословенској страни две недеље унапред, био је знатно дужи, детаљнији, конкретнији и оштрији од југословенског, који је домаћинима дат на увид тек другог дана посете, непосредно пред почетак састављања заједничког саопштења.⁷⁹ Суштинска разлика лежала је у томе што је југословенска страна тежила да ставове о одређеним питањима задржи на начелном нивоу, док су Источни Немци настојали да своје ставове изразе што конкретније, детаљније и да јавно добију југословенску сагласност за њих. Међутим, Југословени нису желели да ограничавају сопствено политичко деловање подржавајући НДР у конкретним спољнополитичким питањима, а још мање да „гурну прст у око комшијама“, односно Западним Немцима.⁸⁰

Тако је у Заједничкој изјави стајало да су две стране „истакле потребу нормализовања ситуације у Западном Берлину“, док је у источњонемачком нацрту овај одељак био далеко детаљнији и оштрији, наводећи потребу да се „нормализује ситуација на посебном подручју Западног Берлина који не припада западњонемачкој Савезној Републици“.⁸¹ У Заједничкој изјави истицано је да „стална и растућа активност милитаристичких и реваншистичких снага у Савезној Републици Немачкој, које желе да ревидирају резултате Другог светског рата и постојеће границе и теже да се домогну располагања атомским оружјем, представља главну сметњу за мирни развитак и безбедност европских народа“, као и да се две

79 PA AA, MfAA, C 1581/72, Vermerk über die Diskussion im Zusammenhang mit der Fertigstellung der Gemeinsamen Erklärung anlässlich des Besuchs des Genossen Tito in der DDR, 14. 6. 1965.

80 PA AA, MfAA, C 1581/72, Vermerk über die Diskussion im Zusammenhang mit der Fertigstellung der Gemeinsamen Erklärung anlässlich des Besuchs des Genossen Tito in der DDR, 14. 6. 1965.

81 Упоредити: AJ, 837, I-2/26-2, Заједничка изјава, 12. 6. 1965. и AJ, 837, I-2/26-2, Превод нацрта НДР: Заједничка изјава поводом посете Председника Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и генералног секретара Савеза комуниста Југославије Јосипа Броза Тита Немачкој Демократској Републици.

стране противе приступу СРН нуклеарном наоружању у било ком облику.⁸² То су били и једини помени Западне Немачке у заједничком саопштењу. У источнонемачком нацрту пак далеко више простора посвећено је нападима на СРН. Тако је у њему писало не само да „реваншистички и милитаристички кругови“ у СРН представљају претњу за мир, већ и да „они воде борбу за хегемонију западнонемачког империјализма над Западном Европом и раде на остваривању своје старе паролe *јуриша на Исток*“. У Заједничку изјаву нису ушли ни источнонемачки предлози да Југославија изражава „пуну солидарност“ са борбом НДР-а против „агресивних планова западнонемачких реваншистичких снага“, нити да ће две земље у „тесној сарадњи“ са несврстаним државама водити „борбу против колонијализма, против империјалистичке Халштајнове доктрине, за стварање безатомских зона и обезбеђивање мира у свету.“⁸³

Очито, југословенска страна није желела да текстом заједничке изјаве ода утисак да учествује у источнонемачкој борби против Савезне Републике Немачке. Стога, иако је Југославија и сама била велики противник Халштајнове доктрине, у Заједничку изјаву нису ушле ни реченице да СФРЈ „одбацује ничим оправдане претензије реваншистичких кругова западнонемачке Савезне Републике да говори у име целе Немачке“, да „осуђује њихове покушаје да се помоћу Халштајнове доктрине, која се противи међународном праву, меша у ствари других држава“, као и да се заједно са Немачком Демократском Републиком залаже за „строго кажњавање свих нацистичких и ратних злочинаца који живе у Западној Немачкој.“⁸⁴ Југословенска страна је настојала да избегне оптужбе за мешање у унутрашње ствари других држава, као и да се у немачко-немачком сукобу званичним документом стави у службу Источне Немачке. Посету је пред Западним Немцима требало правдати као израз побољшаних билатералних односа између Београда и Источног Берлина, која ничим не би требало да ремети југословенске односе са владом у Бону.

Ипак, иако су начелно настојали да односе са једном немачком државом воде независно од односа са другом, Југословени су били

82 АЈ, 837, I-2/26-2, Заједничка изјава, 12. 6. 1965.

83 АЈ, 837, I-2/26-2, Превод нацрта НДР: Заједничка изјава поводом посете Председника Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и генералног секретара Савеза комуниста Југославије Јосипа Броза Тита Немачкој Демократској Републици.

84 Упоредити: АЈ, 837, I-2/26-2, Заједничка изјава, 12. 6. 1965. и АЈ, 837, I-2/26-2, Превод нацрта НДР: Заједничка изјава поводом посете Председника Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и генералног секретара Савеза комуниста Југославије Јосипа Броза Тита Немачкој Демократској Републици.

итекако свесни њихове међузависности. То се, између осталог, огледало на питању подизања ранга дипломатских представништава. Источни Немци су током претходних година у више наврата постављали то питање и добијали одговор југословенске стране да ранг треба да представља одраз билатералних односа, који у то време нису били на завидном нивоу. Међутим, 1965. године тај аргумент није више био валидан. Тога су били свесни и Југословени. Сматрали су да би подизање ранга представљало последњи корак који би уклонио све могућности да Југославија ограничава своје односе са Источном Немачком због притисака Бона, као и да до тога пре или касније мора доћи. Међутим, свесни да СРН тежи „конзервирању“ југословенско-источнонемачких односа и да би Бон на подизање ранга вероватно реаговао преиспитивањем дотадашње политике према СФРЈ, закључили су да би потенцијални притисци Бона у сфери кредитно-финансијских споразума значили да је Југославија у наредних годину дана била дужна да из сопствених средстава плати око 80 милиона долара Западној Немачкој, што би јој стварало велике тешкоће, посебно у светлу предстојеће привредне реформе. Сматрали су да Западним Немцима није било у интересу затезање односа са Југославијом, али да би, у светлу тешкоћа са којима се суочавају у Трећем свету, реакција на подизање ранга представништава била неизбежна, макар као вид опомене трећим земљама ради очувања Халштајнове доктрине. Отуда и закључци да је Титова посета била сама по себи „снажна манифестација наше све тешње сарадње са НДР“, те да је подизање ранга представништава требало и даље одлагати, а Источним Немцима ставити до знања да СФРЈ мора водити рачуна и о својим интересима на другим пољима.⁸⁵

Међутим, Источни Немци били су, изгледа, свесни чињенице да је и Титова посета велики допринос међусобним односима и угледу Источне Немачке, те у месецима који су јој претходили нису ни постављали питање подизања ранга представништава, које је остављено за наредну годину и узвратну Улбрихтову посету Југославији. Исто тако, нису постављали ни питање евентуалне Титове посете Берлинском зиду, вероватно под утиском тога што ни Едвард Кардељ претходне године није пристао да обилазак Берлинског зида уђе у план његовог боравка.⁸⁶

85 АЈ, 837, I-2/26-2, Информација о питању ранга представништава СФРЈ и НДР, 6. 4. 1965; ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 117, дос. 2, док. 411818, ДСИП: Питање ранга представништава СФРЈ и НДР, 5. 4. 1965.

86 АЈ, 837, I-5-b/81-3, Забелешка о разговору помоћника државног секретара Мирка Тепавца са послаником ДР Немачке Елеонором Штајмер, вођеним на коктелу у пољској амбасади, 16. 4. 1964.

Упркос томе, непосредно након завршетка посете, Министарство спољних послова у Бону дало је веома оштро саопштење, истакавши да Југославија не треба више да се нада ниједном уступку од стране Савезне Републике, као и да ће политику према СФРЈ усмеравати на основу југословенског става према немачким „животним интересима“.⁸⁷

Западнонемачка влада суздржавала се од сваког корака који је могао да делује као уступак Југославији, посебно у светлу предстојећих избора заказаних за септембар 1965.⁸⁸ Овакав суздржани став Бона према СФРЈ задржаће се током целе године. Трговинска размена се одвијала несметано, као и претходно договорени привредни и кредитни аранжмани. Као ни 1957, није било драстичних економских последица којих се југословенска дипломатија прибојавала. Међутим, СРН је одлагала решавање отворених питања, на ноту о обештећењу дала је негативан одговор, из чега је југословенска страна закључивала да, упркос њиховим иницијативама, Бон у датом тренутку није желео побољшање односа.⁸⁹

Процењивало се да Западна Немачка, која је ојачала свој међународни положај, води политику са циљем достизања статуса велике (нуклеарне) силе, те да са тих позиција води и политику према Југославији. Погоршано стање билатералних односа оцењивано је као „забрињавајуће“, јер „се уклапа у садашње негативне тенденције спољне политике СРН уопште“.⁹⁰ Тако је југословенска дипломатија средином шездесетих година према Западној Немачкој остајала растрзана између привредних интереса и финансијских обавеза, с једне стране, и својих политичких принципа, политике према Европи, европској безбедности и немачком питању, с друге стране. Оцена да је стање односа са СРН „забрињавајуће“ услед „негативних тенденција“ западнонемачке политике потицала је управо из овог другог комплекса тема које су усмеравале југословенску политику према немачком питању, из чега се види да су и билатерални односи са Боном и Источним Берлином неретко тумачени у кључу безбедносне политике југословенске државе.

87 Theurer, *Bonn – Belgrad – Ost-Berlin*, 204.

88 Janjetović, *Od Auschwitza do Brijuna*, 60–61; Theurer, *Bonn – Belgrad – Ost-Berlin*, 204–207.

89 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 119, дос. 4, док. 445545, II Управа свик ДК представништвима, 17. 12. 1965. Maričić, “*Luckey that East Germany also exists*”, 213–215.

90 ДАМСПРС, ПА, 1965, ф. 119, дос. 4, док. 445545, II Управа свик ДК представништвима, 17. 12. 1965.

Закључак

Посета Јосипа Броза Тита Немачкој Демократској Републици јуна 1965. године представљала је значајан догађај, не само у односима Југославије и Источне Немачке, већ и у ширем контексту немачко-немачких односа, спољних политика Источне и Западне Немачке, као и југословенске политике према немачком питању и европској безбедности. Предуслов за овај сусрет на врху представљало је отопљавање односа између Београда и Москве почетком 60-их и последично приближавање Београда и Источног Берлина. Она је, стога, представљала саставни део политике Истока према Југославији, усмерене на њено удаљавање од Запада. Посета Јосипа Броза Тита Источној Немачкој била је прва званична посета лидера земље која није била чланица Источног Блока, те је као таква била од изузетног значаја за јачање легитимитета источнотемачких власти како у иностранству, тако и пред сопственим грађанима. У контексту спољне политике НДР-а, Титова посета била је у функцији парирања Бону, али и подизања међународног угледа Источног Белина, пре свега у ваневропском свету. У светлу тога, Источни Немци били су спремни уочи посете да, у интересу међународног престижа, у други план потисну идеолошке и друге несугласице. Међутим, посета за источнотемачки режим није донела непосредне „опипљиве“ користи. Подизање посланства у ранг амбасада остало је и даље отворено питање. Југославија није променила став о проблему Западног Берлина и Берлинског зида. Упркос сагласности двојице лидера о бројним питањима, у тексту заједничке изјаве југословенска страна није пристала да пружи јавну сагласност за низ источнотемачких ставова везаних за њихову немачку и међународну политику. Југословенска дипломатија и даље је одбијала да се укључи у међународне кампање Источне Немачке.

За Владу у Бону посета југословенског председника источнотемачкој престоници представљала је најдиректније мешање у немачку националну политику и нарушавање немачког јединства. У светлу изазова са којима су се на плану одржавања Халштајнове доктрине суочавали широм света, а преваходно на Блиском Истоку, као и избора заказаних за јесен те године, представници западнотемачких власти нису били спремни да ћутке пређу преко ње. Посебан ударац за Бон представљала је чињеница да је, баш као 1957, када је након ратификације привредних споразума Југославија признала НДР, и 1965, по потписивању и ратификацији трговинског споразума са додатним протоколом о неговању пријатељских односа, југословенски председник отпутовао у Источни Берлин. Међу-

тим, критике и претње које су од децембра 1964. стизале из Бона нису биле довољне да утичу на отказивање, одлагање, па чак ни на промену карактера Титове посете. У саопштењу за јавност које је Влада у Бону издала по окончању посете јасно је истакнуто да ће политика према Југославији зависити од њене политике према немачком питању. Ова изјава била је усмерена како ка Београду, тако и ка сопственим бирачима у земљи, али и источноевропским и ваневропским државама пред којима је требало демонстрирати одлучност. Став Бона према Југославији остао је суздржан у месецима након Титове посете, посебно у погледу бројних отворених билатералних питања. Међутим, претходно уговорени финансијски и трговински споразуми нису отказивани, те су драстичне мере којих се Југославија прибојавала изостале.

За југословенску страну Титова посета Немачкој Демократској Републици несумњиво јесте била саставни део приближавања Истоку, али је истовремено у питању била и манифестација југословенског става према немачком питању и израз њене европске политике. У тренутку када се у Београду процењивало да је западнонемачка спољна политика у кризи, посета југословенског председника Источне Немачке представљала је и свесно вршење притиска на Бон ради рушења Халштајнове доктрине која за СФРЈ није представљала само питање дипломатских односа са Боном, већ и блоковске политике непопустљивости према Истоку, односно, оних политичких позиција којима се у међународним односима противила. Уз то, политичко и привредно снажење Западне Немачке будило је страхове од немачког „милитаризма“, „реваншизма“, посезања ка Истоку и Југоистоку. Југославија је, међутим, на економском плану била упућена на сарадњу са Боном и у знатној мери била зависна од ње. Растрзана између привредних интереса с једне, и политичких и идеолошких императива с друге стране, југословенска дипломатија чинила је напоре да, одлагањем подизања ранга представништва и неприсајањем на одређене источнонемачке формулације у заједничкој изјави, не провоцира Бон у мери која би могла угрозити реализацију трговинских и финансијских споразума. Истовремено, настојећи да очува независност своје спољне политике, суздржавала се од директног учешћа у међународним кампањама Источне Немачке у Трећем свету. Идеолошке несугласице никада нису биле суштински превладане у односима Београда и Источног Берлина. Међутим, из југословенске перспективе, Источна Немачка је и са свим својим манама ипак била социјалистичка држава. Стога је Титова посета представљала подршку социјалистичкој, „мирољубивој“ Немачкој која неће посезати за ревизијом граница, те је самим тим пред-

стављала и допринос безбедности на европском континенту. Она је била свесни корак у циљу снажења међународних позиција Источне Немачке као противтеже Западној, уз истовремено настојање да очува сопствене ванблоковске позиције.

Резиме

Посета Јосипа Броза Тита Немачкој Демократској Републици јуна 1965. године представљала је значајан догађај, не само у односима Југославије и Источне Немачке, већ и у ширем контексту немачко-немачких односа, спољних политика Источне и Западне Немачке, као и југословенске политике према немачком питању и европској безбедности. У питању је била прва званична посета Источној Немачкој лидера земље која није била чланица Источног Блока, те је као таква била од изузетног значаја за јачање легитимитета источнонемачких власти. У светлу тога, Источни Немци били су спремни да уочи посете ради међународног престижа потисну у други план идеолошке и друге несугласице. Посета ипак није донела непосредне користи за источнонемачки режим. За Владу у Бону она је представљала најдиректније мешање у немачку националну политику и нарушавање немачког јединства. Став Бона према Југославији остао је суздржан у месецима који су уследили након Титове посете, посебно у погледу бројних отворених билатералних питања. Међутим, претходно уговорени финансијски и трговински споразуми нису отказивани. За југословенску страну Титова посета Немачкој Демократској Републици била је саставни део приближавања Истоку, али и манифестација југословенског става према немачком питању и израз њене европске политике. Она је представљала свесно вршење притиска на Бон у циљу рушења Халштајнове доктрине и истовремену подршку социјалистичкој, „мирољубивој“ Немачкој која неће посезати за ревизијом граница, па је самим тим представљала и допринос безбедности на европском континенту. Она је била свесни корак у циљу снажења међународних позиција Источне Немачке као противтеже Западној, уз истовремено настојање да очува сопствене ванблоковске позиције.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije. Fond 837, Kabinet Predsednika Republike
- Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen. Fond DY 30, Sozialistische Einheitspartei Deutschlands
- Bundesarchiv Koblenz. Fond B 102, Bundesministerium für Wirtschaft

- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije. Politička arhiva
- Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes: Fond Auswärtiges Amt; Fond Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten
- *Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland*, 1965, hrsg. Hans-Peter Schwarz. München: R. Oldenbourg Verlag, 1996.
- *Josip Broz Tito: govori i članci*, knj. XIX. Zagreb: Naprijed, 1967. (Cyrillic)
- Anić de Osona, Maria. *Die erste Anerkennung der DDR: der Bruch der deutsch-jugoslawischen Beziehungen 1957*. Baden-Baden: Nomos, 1990.
- Baer, Friederike. *Zwischen Anlehnung und Abgrenzung. Die Jugoslawienpolitik der DDR 1946 bis 1968*. Köln/Weimar/Wien: Böhlau Verlag, 2009.
- Das Gupta, Amit. "Ulbricht am Nil: Die deutsch-deutsche Rivalität in der Dritten Welt". *Das doppelte Deutschland: 40 Jahre Systemkonkurrenz*, hg. Udo Wengst, Hermann Wentker, 111–133. Bonn: BpB, 2008.
- Dimić Lompar, Natalija. "Yugoslavia and the Two German States: Yugoslavia's Stance towards the German Question during the Late 1940s and Early 1950s: From Bloc Allegiance to Non-Alignment". *On the Fault Lines of European and World Politics: Yugoslavia between Alliances and Neutrality/Non-Alignment*, eds. Srđan Mičić, Jovan Čavoški, 429–447. Belgrade: INIS, 2022.
- Dimić Lompar, Natalija. "Yugoslavia and the Two German States: Yugoslavia and the German Question at the Conferences of Non-Aligned Countries in Belgrade (1961) and Cairo (1964)". *On the Fault Lines of European and World Politics: Yugoslavia between Alliances and Neutrality/Non-Alignment*, eds. Srđan Mičić, Jovan Čavoški, 448–473. Belgrade: INIS, 2022.
- Dimić Lompar, Natalija. „Jugoslavija i nemačko pitanje sredinom 50-ih: formulisanje autonomne politike“. *Novi horizonti spoljne politike Jugoslavije – Balkan, Evropa, svet. Zbornik radova*, ur. Jovan Čavoški, Aleksandar Miletić, 185–216. Beograd: INIS, 2023. (Cyrillic)
- Glenn Grey, William. *Germany's Cold War: The Global Campaign to Isolate East Germany, 1949–1969*. Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 2003.
- Ivanji, Ivan. *Titov prevodilac*. Beograd: Laguna, 2014.
- Janjetović, Zoran. *Od Auschwitza do Brijuna. Pitanje odštete žrtvama nacizma u jugoslavensko-zapadnonjemačkim odnosima*. Zagreb: Srednja Europa, 2007.
- Kilian, Werner. *Die Hallstein-Doktrin: Der diplomatische Krieg zwischen der BRD und der DDR 1955–1973. Aus den Akten der beiden deutschen Außenministerien*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001.

- Kleßmann, Christoph. *Die doppelte Staatsgründung: Deutsche Geschichte 1945–1955*, 5. überarbeitete und erweiterte Auflage. Bonn: BpB, 1991.
- Maričić, Alan. “Luckey that East Germany also exists”: *Yugoslavia between the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic (1955–1968)*. PhD thesis, University of Waterloo, Ontario, Canada, 2019.
- Nečak, Dušan. *Hallsteinova doktrina i Jugoslavija: Tito između Savezne Republike Njemačke i Demokratske Republike Njemačke*. Zagreb: Srednja Europa, 2004.
- Nečak, Dušan. „Ostpolitik“ *Willyja Brandta i Jugoslavija (1963.–1969.)*. Zagreb: Srednja Europa, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2015.
- Rubin, Eli. “Plastic Consumer Goods in the Volkswirtschaft“. *Consuming Germany in the Cold War*, ed. David F. Crew, 87–119. Oxford; New York: Berg, 2003.
- Theurer, Marc Christian. *Bonn – Belgrad – Ost-Berlin: Die Beziehungen der beiden deutschen Staaten zu Jugoslawien im Vergleich 1957–1968*. Berlin: Logos Verlag, 2007.
- Winrow, Gareth M. *The Foreign Policy of the GDR in Africa*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

- *Borba*, 1965.

SUMMARY

Natalija Dimić Lompar

JOSIP BROZ TITO IN THE GERMAN
DEMOCRATIC REPUBLIC IN 1965

Abstract: Drawing on Yugoslav and German sources and literature, this paper analyzes the visit of Josip Broz Tito to the German Democratic Republic in June 1965. It deals with its prelude and preparations, but also the reactions and consequences it made on the relations between Yugoslavia and the two German states. Special emphasis is placed on the factors surrounding Yugoslav leadership's decision to arrange an official visit to East Berlin, and its place within the larger foreign political orientation of the three countries.

Keywords: Josip Broz Tito, Walter Ulbricht, Yugoslavia, German Democratic Republic, Federal Republic of Germany, German question, Yugoslav-German relations

Josip Broz Tito's visit to the German Democratic Republic in June 1965 was important not only in the context of bilateral relations, but also in a broader realm of German-German rivalries and their foreign political goals, as well as within the overall Yugoslav policy towards the German question and European security. It was the first official visit to the GDR by a leader from a country outside the Warsaw Pact and therefore quite significant for legitimizing the East German regime. Having that in mind, the hosts were prepared to temporarily set aside ideological and other disagreements, in the name of achieving international prestige. However, the visit did not result in any immediate and substantial gains for East Berlin. On the other hand, the West German government saw it as brutal interfering in German affairs, which led to worsening of Yugoslav-West German relations. Even though Bonn refused to settle open bilateral issues, it did not withdraw existing financial and trade agreements. For the Yugoslav side, Tito's visit played a role in their campaign of rapprochement with the East, but also served as a manifestation of Yugoslav stance towards the German question and of its European policy. It was seen as a means of applying pressure on Bonn and its Hallstein doctrine, while simultaneously serving as an expression of solidarity towards the "peaceful" socialist Germany, which rejected territorial claims and "imperialist" ambitions. The official visit to East Berlin was therefore a deliberate step towards strengthening the international position of the German Democratic Republic, whilst also serving as a Yugoslav attempt to maintain its own non-bloc position.